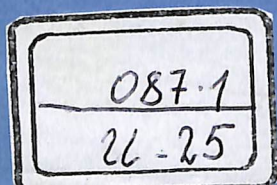

6380

Կեղբաւերէրի
Գոյնէր

Թ-1910

524

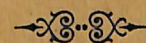
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ «ՀԱՍԿԵՐ» ԱՄՍԱԳՐԻ

№ 14

ՆԻԿ. ՍԱՐԳՍԵԱՆ

Կ Ե Ն Դ Ա Ն Ի Ն Ե Ր Ի

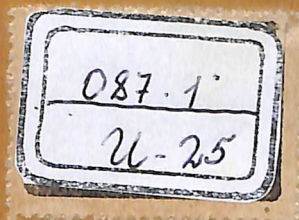
ԳՈՅՆԵՐԸ

2004

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

ԷԼԵԲՏՐԱՑԻԱԿԱՆ ՏՊԱՐԱՆ ՕՐ. Ն. ԱՂԱՆԵԱՆԻ ՊՕԼԻՑ. 7.
1910

2010

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ «ՀԱՍԿԵՐ» ԱՄՍԸԳՐԻ

087-1

№ 14

U-25

56

ՆԻԿ. ՍԱՐԳՍԵԱՆ

Կ Ե Ն Դ Ա Ն Ի Ն Ե Ր Ի

ԳՈՅՆԵՐԸ

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

ԷԼԵԲՏՐՈՋԱՐԻ ՏՊԱՐԱՆ ՓՐ. Ն. ԱՂԱՆԵԱՆԻ ՊՈԼԻՑ. 7

1910

ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐԻ ԳՈՅՆԵՐԸ

հրացանը պէտք է իր գործը տեսներ: Նա մեծ ուշադրութեամբ դիտում էր աջ ու ձախ, վեր ու վար, բայց և ոչ մի որս չէր նկատում և այդ բանը նրան սարսափելի զայրացնում էր: Բայց ահա մէկ էլ լսեց մի ուժեղ զըրրորոց. զա մի թռչուն էր, որ յանկարծակի դուրս թռաւ Ռուբէնի համարեա ոտքի տակից, և մինչդեռ Ռուբէնը վախեցած նայում է թռչունի թռիչքին՝ թնդաց հօրեղբօր հրացանը: Խեղճ թռչունը ընկաւ մօտակայ ցելի մէջ (հերկած դաշտ). այդ բանը տեսաւ Ռուբէնը և վազեց այն կողմը վերցնելու. համոզւած էր, որ իսկոյն պիտի գանի, բայց բոլորովին իզուր. թռչունը կարծես անհետացել էր: Անցան մի քանի րոպէներ, սակայն ընկած որսը չէր գտնուում ու չէր գտնուում: Այդ ժամանակ հօրեղբայրը վերջացնելով հրացանի մաքրելը՝ նոյնպէս մօտեցաւ և սկսեցին երկուսով որոնել թռչունը. անցան դարձեալ մի քանի րոպէներ ևս, և մէկ էլ յանկարծ Ռուբէնը իր ոտներէ տակ մի ինչ որ փափուկ բան զգաց, նայեց ներքև և ինչ տեսնի — թռչունն էր այդ:

— Գտայ, գտայ, հօրեղբայր, — բացականչեց Ռուբէնը ամենայն ուրախութեամբ, — տես՝ անպիտանը որչափ նման է հողին. եթէ ոտքս նրան չըդիպէր, երևի մենք դեռ երկար պիտի շարունակէինք որոնել:

Հօրեղբօր համար այդ նորութիւնն չէր, իր կեանքում նա հարիւրաւոր անգամ փորձել էր այդ. նոյն իսկ եղել են դէպքեր, որ որոնելուց ձանձրացել ու թողել գնացել էր. այդ պատճառով էլ Ռուբէնի խօսքերի վրա սկզբում ոչ մի ուշադրութիւն չըդարձրեց, բայց նկատելով, որ Ռուբէնը այս բանի վրա շատ էր զարմացել և շարունակ դնում քննում էր թռչունը՝ հարցրեց.

— «Ռուբէն, կարող ես ասել, թէ այդ ինչ թռչուն է և ի՞նչու համար է իր գոյնով այդքան նման հողին»: Ռուբէնը իր կեանքում առաջին անգամն էր տեսնում այդ թռչունը, ուստի և չըկարողացաւ պատասխանել հօրեղբօր առաջին հարցին, իսկ երկրորդ հարցին իբրև պատասխան ինչ որ կցկտուր բառեր արտասանեց: Հօրեղբայրը տեսնելով, որ Ռուբէնը չի կարողանում պատասխանել իր հարցերին, ինքը սկսեց.

— Այդ թռչունը կոչւում է լոր, ապրում է արտերում, և սովորաբար կորեկի արտերում. զրա սիրած կերակուրն են կազմում հատիկները. ձմեռը, երբ արտեր այլևս չեն լինում և գետինը ծածկւում է ձիւնով, նա մեղմօտ չի կարողանում ապրել, այդ պատճառով էլ հեռանում գնում է դէպի տաք երկիրները, ուր այդ ժամանակ արտերը դեռ կանաչ են լինում: Իր բունը շինում է նա հողի վրա և թուխս նստում, իր

ձագուկներին խնամում է նա ճիշտ այնպէս, ինչպէս մեր բակի հաւերը: Ուրեմն, իմացարթէ նա ինչ թռչուն է: Գալով երկրորդ հարցին, ես այդ մասին ոչինչ չըպիտի ասեմ, դու ինքդ պիտի մտածես և գտնես:

Ռուբէնը դրա վրա սկսեց մտածմունքի մէջ ընկնել. ճիշտ է, երբեմն երբեմն արտասանում էր նա այս կամ այն բառը, բայց դեռ խօսքը չըվերջացրած՝ փոշմանում էր և ասում— «ոչ, ոչ»:

— Լաւ, դրա պատասխանը ես իսկոյն չեմ ուզում, դու կարող ես դեռ մտածել այդ մասին, — ասաւ հօրեղբայրը և դիմեց դէպի արտերը՝ պատւիրելով Ռուբէնին, որ հետևի իրեն: Փոքր ինչ անցնելուց յետոյ նա Ռուբէնին առաջ դրեց և զգուշացրեց, որ դանդաղ քայլի և ուշադրութեամբ գետինը դիտի: Ռուբէնը բառացի կերպով կատարում էր հօրեղբոր խօսքերը: Նրանք գնում էին կամաց-կամաց և բոլորովին լուռ: Ռուբէնը գետինը գնում էր ամենայն ուշադրութեամբ: Այդպէս անցան նրանք մի որոշ տարածութիւն, և ահա յանկարծ կրկին շատ մօտից լսեց կրկին մի դժբերոց, դարձեալ մի լոր էր, որ թռաւ:

Այժմ արդէն հօրեղբոր հարցի պատասխանը դժւար չէր գտնել: Ռուբէնի համար պարզւեց լորի գոյնի գաղտնիքը. չէ՞ որ փորձով նկատել էր, որ լորին տեսնելը այնքան էլ հեշտ

բան չէ, որովհետեւ նրա գոյնը նման լինելով հողի գոյնին, նրան հողի կոշտի նմանութիւն է տալիս: Եւ կարծէք, ինքը լորն էլ այդ դիտի, և իսկապէս, երբ մարդիկ նրան մօտենում են, նա երբեք տեղից չի շարժւում, մինչև որ չի համոզւում կատարելապէս, որ վտանգը այլ ես անխուսափելի է. այդ Ռուբէնին այնքան անկասկածելի թւաց, որ բոլորովին համոզւած ասաւ.

— Հօրեղբայր, ես իմացայ արդէն, թէ լորը ինչո՞ւ այդ գոյնը ունի. իր գոյնով նա թագնւում է մարդկանց աչքից: Այո, եթէ լորերը այդ գոյնը չունենային, մենք նրանց դեռ շատ հեռուից կընկատէինք և այն ժամանակ, ի հարկէ, նրանց բանը շատ վատ կըլինէր, որովհետեւ դու քո հրացանով նրանց տեղն ու տեղը կըթողնէիր, մինչդեռ այդ գոյնի շնորհիւ նրանցից շատերը թագնւում են մեր աչքից և ազատւում: Եւ գիտես, հօրեղբայր, լորերը այդ բանը հասկանում են, նրանք տեղներից ժաժ չեն գալիս, մինչև մենք բոլորովին չենք մօտենում. տեսար, երկուսն էլ համարեա թէ մեր ոտների տակից դուրս թռան:

Հօրեղբայրը Ռուբէնի այդ բացատրութիւնից շատ դո՛հ մնաց և ասաւ. «Ռուբէն, դու շատ լաւ բացատրեցիր լորերի գոյնի պատճառը, բայց մի բան մոռացար, այն, որ լորերը իրենց գոյնով թագնւում են ոչ թէ միայն մարդկանցից, այլ և շատ շատերից. գիտես կան շատ թռչուններ և

կենդանիներ, որոնք ամեն կերպ աշխատում են որսալ այդ խեղճերին: Ահա իրենց գոյնով լորերը թագնւում են նաև դրանցից. ուրեմն մի խօսքով նրանք պաշտպանւում են դրանով իրենց թշնամիներին:

Այսպէս խօսում էր հօրեղբայրը, երբ նրանց առջևից մի գորտ անագին ցատկում գործելով՝ ընկաւ խրամատի մէջ: Ռուբէնը չէր տեսել նրան, ուստի և կարծեց, թէ հօրեղբայրը ոտքով մի քար թոցրեց, սակայն հօրեղբայրը նրա ուշադրութիւնը հրաւիրեց դրա վրա: Ռուբէնը նայեց խրամատին, բայց ոչինչ չընկատեց. «Ո՛ր է, ես ոչինչ չեմ նկատում»: «Լաւ նայիր և կընկատես», պատասխանեց հօրեղբայրը: Ռուբէնը այս լսելուն պէս՝ մի քայլ առաջ գնաց, և անա յանկարծ գորտը նոր ցատկուններով աշխատեց հեռանալ:

—Ան, գորտ է, գորտ, — ասաւ Ռուբէնը, — նա նոյնպէս հողի գոյն ունի. նա էլ իր գոյնով թաղնւում է մեր աչքից, այնպէս չէ: Բայց չէ՞ որ մենք նրան ձեռք չենք տալիս, նա մեզ բռնողովին պէտք չէ, էլ ինչո՞ւ է հապա աշխատում թագնւել մեզանից: — Բայց յիշելով հօրեղբոր քիչ առաջ ասած խօսքերը լորերի մասին, իսկոյն վրա բերեց. — Հա, իմացայ, նա ունի ուրեմն այլ թշնամիներ և նրանցից պաշտպանւելու համար է, որ ստացել է այդ գոյնը:

—Այն, Ռուբէն, գորտը ունի բազմաթիւ թշնամիներ, — ասաւ հօրեղբայրը, — տեսաւ-տեսաւ թռչուններ, կենդանիներ, օձեր նրան շարունակ հետամուտ են լինում և խեղճը միջոց չունի նրանցից պաշտպանւելու: Լորերը գոնէ կարողանում են թռչել և երբ աղէտը մօտենում է, նրանք իսկոյն թևերը թափահարում թռչում փախչում են, իսկ գորտը, ինչպէս տեսնում ես, թռչել չի կարող, և կարծես թէ այդ քիչ է, լաւ վազել էլ չի կարողանում, դիտի միայն ցատկոտել, այնպէս որ ամեն մէկը նրա ետևից իսկոյն կարող է հասնել և վնասել. ուրեմն, միայն այդ գոյնն է, որ աննկատելի դարձնելով պաշտպանում է նրան զանազան թշնամիներին: Բայց միայն գօրեղ թշնամիներին չէ, որ նա աննկատելի է դառնում, այլ և շատ խեղճ ու կրակ կենդանիներից, — և անա թէ ինչու: Գորտը կերակրւում է ճանճերով, մոծակներով ու այլ միջատներով. եթէ գորտը այդ գոյնը չունենար, այն ժամանակ ճանճերը և մոծակները նրան գեռ հեռւից կընկատէին և կըփախէին. չէ՞ որ ճանճերը չափազանց զգոյշ են, դու երեխայ տանը յաճախ փորձած կըլինես, որ նրանք իսկոյն թռչում են, հէնց որ ձեռքդ մեկնում ես նրանց բռնելու: Իսկ եթէ ճանճերը, մոծակները և այլ միջատները բոլորն էլ փախչէին գորտից, պարզ է, որ նա այլ ևս կերակուր չը

պիտի կարողանար գտնել և պիտի քաղցից մեռնէր։ Ուրեմն այդ գոյնը գորտին պաշտպանում է ոչ միայն թշնամիներից, այլ և միջոց է տալիս նրան աջող կերպով իր կերակուրը գտնելու։ Ես քեզ մի այլ բան էլ կասեմ. կայ մի այլ տեսակի գորտ էլ, որ ապրում է ոչ թէ այս գորտի պէս հողի վրա, այլ ծառերի վրայ. այդ գորտը կոչւում է ծառագորտ. նա ունի կանաչ գոյն, ճիշտ տերևի գոյն, դարձեալ նրա համար, որ կարողանայ աննկատելի դառնալ թէ թշնամիներից և թէ որսերից։

—Մի՞թէ բոլոր կենդանիներն էլ իրենց գոյնով նմանւում են իրենց ապրած տեղին, —հարցրեց Ռուբէնը։

—Այո, կենդանիների մեծամասնութիւնը։ Շուտով ես քեզ ցոյց կըտամ մի քանի օրինակներ և դու բոլորովին կըհամոզւես դրա մէջ։ — Այս ասելով հօրեղբայրը մտաւ կանաչ արտի մէջ և սկսեց ուշադրութեամբ անդդել խոտերը։ Շատ չըտեսց այդ, և ահա ձեռքը կամացուկ մեկնեց նա առաջ և անցաւ մի երկու վայրկեան, ձեռքը ետ քաշեց նա, մի ինչ որ կանաչ բան բռնած. «Ահա քեզ մի օրինակ. սա տեսնում ես՝ մի մորեխ է, ապրում է շարունակ կանաչ խոտերի մէջ, կերակրւում է տերևներով և թարմ ցօղուններով։ Սրանք երբեմն այնքան են բազմանում, որ ուտում-փշացնում են բոլոր

արտերը և մեծ վնաս հասցնում գիւղացիներին. բայց դու չըկարծես թէ այս փոքրիկ կենդանին դուրկ է թշնամիներից, — ոչ, աշխարհում ամեն մի կենդանի ունի իր թշնամիները։ Թռչունների մեծ մասը կերակրւում է միջատներով, ուրեմն և մորեխներով և գիտես, թռչունները ունեն շատ սուր աչքեր, նրանք իրենց որսը նկատում են չափազանց մեծ հեռավորութեան վրայից. ահա իր սրտտես թշնամիներից պաշտպանւելու համար է ստացել այս կենդանին այս գոյնը։ Բայց բոլոր մորեխներն էլ կանաչ գոյնի չեն լինում. ես քեզ այժմ ցոյց կըտամ մի այլ գոյնի մորեխ։

Այս ասելուց յետոյ սկսեց նա կրկին փնտռել, Ռուբէնը նոյնպէս սկսեց որոնել։ Անցաւ մի րոպէ, և ահա Ռուբէնը նկատեց հողի վրա մի այլ մորեխ. նա կանաչ չէր, այլ գորշ, ճիշտ հողի գոյնի. մի գոյն, որ նոյնպէս շատ յարմար էր թշնամիներից աննկատելի մնալու համար։ Ռուբէնը այդ ժամանակ յիշեց, որ երկու օր առաջ, երբ խաղում էր այդու, տանձենու տերևի վրա նկատել էր մի կանաչ որդ և ասաւ. «Հօրեղբայր, ես գիտեմ մի այլ օրինակ էլ։ Այն օրը, երբ ես այդու խաղում էի, տանձենու տերևի վրա նկատեցի մի կանաչ որդ. ի հարկէ, ես նրան անմիջապէս չը նկատեցի. չիմանալով ձեռքս զիպցրի նրան և մինչև անգամ զգեցի նրա փափուկ մարմնից, և եթէ չիմ սխալւում,

մի փոքր էլ նրան վնասեցի: Ինչպէս երևում է այն անախտան որդն էլ, որ փչացնում է մեր ծառերը, իր գոյնով է պաշտպանւում իր թշնամիներէն, այսինքն՝ թռչուններից:

— Ռուբէն, մեր օրինակները մինչև այժմ թռչունների ու փոքրիկ կենդանիների աշխարհից էին, — ասաւ հօրեղբայրը, — այժմ ուզում եմ ես օրինակներ բերել մեծ կենդանիների աշխարհից: Նապաստակ դու տեսել ես, չէ՞. յիշում ես՝ այն օրը սրահող Պետրոսը երկուսը բերել էր գիւղ: Բայց ես ուզում եմ մի քանի տեղեկութիւններ տալ քեզ այդ կենդանու մասին: Նա ապրում է դաշտերում և անտառներում. կերակրւում է կանաչներով, սիրում է մանաւանդ կաղամբի տերեւներ: Նա մի չափազանց թոյլ կենդանի է. նրան հալածում են ոչ միայն մարդիկ և մեծ գազանները, այլ և թռչուններից մի քանիսը, այդ պատճառով էլ նա շարունակ երկիւղի մէջ է. և ինչպէս կարող է նա երկիւղի մէջ չլինել, չէ՞ որ ամեն մի բոլոր նրա բազմաթիւ թշնամիներից մէկն ու մէկը կարող է նրա վրայարձակել: Նապաստակը իր թռչունների շատ լաւ է հասկանում և գրա համար էլ չափազանց զգոյշ է. միշտ կարելի է տեսնել նրան աչքերը չռած այս ու այն կողմը նայելիս: Այն, մինչև այժմ դեռ չի պատահել, որ սրտորդները նրան աչքերը փակ գտնէին. այդ պատճառով էլ ա-

սում են, թէ նապաստակը աչքերը բաց է քնում, և այդ բացատրում էին նրա կռուների կարճութեամբ: Բայց խօսք չըկայ, իհարկէ, որ դա միանգամայն սխալ է. նապաստակը մնացած կենդանիների պէս քնած ժամանակը աչքերը փակ է ունենում: Բայց թէ ինչու մինչև այժմ դեռ նրան աչքերը փակ չեն տեսել, այդ պէտք է բացատրել նրանով, որ նա չափազանց զգոյշ կենդանի է և ունի շատ սուր լսողութիւն, ուստի և հէնց որ մի ամենաշնչին շշուկ է լինում, իսկոյն արթնանում է և աչքերը բացում: Հարց է առաջանում, հապա այդ վախլուկ ու թոյլ կենդանին ինչպէս է իրեն պաշտպանում իր բազմաթիւ թշնամիներից: Իր զգուշութեամբ, արագավազութեամբ, բայց գլխաւորապէս իր գոյնով: Յիշում ես, նրա գոյնը գորշ է, բոլորովին նման հողի գոյնին: Երբ նա նստած է լինում հողի վրա, երբէք չի կարելի նկատել նրան, այնքան նրա գոյնը աննկատելի է. և այդ բանը լորի պէս նապաստակն էլ հասկանում է, և այդ է պատճառը, որ երբ թշնամին մօտենում է նրան, նա բոլորովին տեղից չի շարժւում: Եւ իսկապէս ինչո՞ւ շարժւի. չէ՞ որ շարժելով նա իրեն իսկոյն կարող է մատնել: Շատ յաճախ է պատահել, որ սրտորդները կամաց-կամաց մօտեցել են նրան, իսկ նա աչքերը չռած մնացել է տեղը կատարելապէս անշարժ. հէնց դրանից էլ շատե-

րը մտածել են, թէ նա այդ ժամանակ քնած է. ուստի և եզրակացրել են սխալմամբ թէ՛ նապաստակը աչքերը բաց է քնում: Սակայն չըկարծես թէ նա մինչև վերջ այդպէս անշարժ մնում է, ոչ. երբ նա բոլորովին համոզւում է, որ թըշնամին իրեն նկատել է և յարձակումը անխուսափելի է, այն ժամանակ արդէն նա մեծ-մեծ ցատկուկներով փախուստ է տալիս: Բայց մի բան չըմոռնամ ասել. լորը մի թռչուն է, որ գալիս է մեզ մօտ գարնանը և մնում մինչև աշնան սկիզբը. գորտը ձմեռը որ վրա է հասնում՝ մտնում է տղմի մէջ և քնում այնտեղ. որդերը և միջատները առհասարակ ձմեռային ցրտերը սկսելուն պէս կամ մեռնում են և կամ յարմարաւոր ու տաքուկ տեղերում թագնւելով՝ մնում են մինչև գարնան բացելը, նայդ է պատճառը, որ ձմեռը, երբ գետինը ձիւնով ծածկւելով սպիտակում է, նրանց և ոչ մի վտանգ չի սպառնում: Այդպէս չէ սակայն նապաստակը. ձմեռը նա ոչ այլ երկիրներ է գնում և ոչ էլ քնում է. ուրեմն, պարզ է, որ նրա գորշ գոյնը ձիւնով ծածկւած գետնի վրա իսկոյն աչքի կարող է ընկնել նոյն իսկ շատ հեռից: Բնութիւնը ոչ մի կենդանու անպաշտպան չի թողնում, ուրեմն պէտք է մեր նապաստակն էլ այդ ժամանակ իրեն պաշտպանելու միջոց ունենայ: Եւ իսկապէս, նա այդ ժամանակ ձեռք

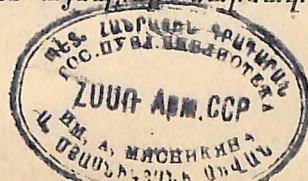
է բերում մի պաշտպանողական միջոց. սակայն չըկարծես թէ նա ուժեղանում է, օրինակ, ձեռք է բերում կամ եղջիւրներ, կամ սուր ատամներ, — ոչ, ոչ. նա դրանց կարիքը չի գգում. և ահա թէ ինչու: Չէ՞ որ ձմեռը նրա դժբախտութեան գլխաւոր պատճառը եղել է հէնց այն, որ նրա գոյնը գորշ է, իսկ գետնի գոյնը սպիտակ. ուրեմն հարկաւոր է միայն, որ նա իր գոյնը փոխի, ստանայ սպիտակ կամ սպիտակաւուն գոյն, և ամբողջ չարիքը մէջտեղից կըվերանայ: Եւ այդպէս էլ լինում է. ձմեռը նրա գոյնը դառնում է սպիտակաւուն, մի գոյն, որ դարձեալ նրան կարող է աննկատելի դարձնել թշնամիներից: Բայց չըկարծես թէ միայն նապաստակն է այդպէս իր գոյնը փոխում, ոչ. այդպէս իրենց գոյնը փոխում են առհասարակ այն բոլոր կենդանիները, որոնք ձմեռը մեզ մօտ են մնում և չեն քնում: Թողնենք այժմ մեր վախլուկ նապաստակին և դառնանք մեր անտառների մեծ և զօրեղ գազաններին, գայլին ու աքիլին: Գայլը մեր Բողաւրի չափ մի կենդանի է և բոլորովին նման նըրան, բայց շատ ու շատ աւելի կատաղի ու անխիղճ քան նա. կերակրւում է գլխաւորապէս կենդանիների, այն ևս ընտանի կենդանիների մօով. յաճախ յարձակւում է նա հօտերի վրա և սկսում աջ ու ձախ խեղդոտել, այո՛, աջ ու ձախ, որովհետեւ պատահել են դէպքեր, որ մըտ-

նեղով մեծ հօտի մէջ մի քանի բոպէի մէջ տաս-
նեակ ոչխարներ է արիւնաթաթախ վայր գլո-
րել և այդպիսով հսկայական վնաս հասցրել տէ-
րերին: Այդ գազանը ունի գորշ գոյն, այսինքն
հողի գոյն, որի պատճառով էլ նրա որսերը չեն
կարողանում նրան հեշտութեամբ նկատել, որ
զգուշանան: Ոսօք չըկայ, իհարկէ, որ այդ գոյնով
նա աննկատելի է դառնում նաև թշնամիներից
և պաշտպանում նրանցից: Գայլի գոյնը ձմեռը,
նապաստակի պէս, սպիտակաւուն է դառնում,
դարձեալ նոյն նպատակով: Այսքանը գայլի մա-
սին. այժմ մի երկու խօսք էլ ատեմ արջի մա-
սին: Արջը մեր անտառների ամենամեծ գազանն
է. յիշում ես, այն օրը որսորդ Պետրոսը ինչպի-
սի սարսափելի բաներ էր պատմում նրա մա-
սին: Նա կերակրւում է մեծ մասամբ բուսեղէն-
նով, բայց և տեղն ընկած ժամանակը չի խնա-
յում նաև կենդանիներին. էշ, ձի, ոչխար, կով
և այլն նրա ձեռքից երբէք չեն կարող ազատ-
ւել: Օ՛, նա սարսափելի ուժեղ է, այնքան ու-
ժեղ, որ կարող է գրկել իրենից մեծ մի կովի
և այնպէս հուպ տալ, որ նրա ոսկորները փշուր
փշուր լինեն: Ահա այդ չափազանց ուժեղ գա-
զանը ունի գորշ կարմրաւուն գոյն, դարձեալ
հողի գոյնին շատ յարմարող մի գոյն: Երևի,
Ռուբէն, գուցէ կըկարծես թէ արջը նոյնպէս նա-
պաստակի կամ գայլի պէս ձմեռը սպիտակաւուն

գոյն է ստանում, բայց բոլորովին զուր. արջը
դրա կարիքը չի զգում, և չի զգում ոչ թէ նրա
համար, որ չափազանց ուժեղ կենդանի է և
պաշտպանւելու ոչ մի կարիք չունի, ոչ, այլ
այն հասարակ պատճառով, որ նա ձմեռը մըտ-
նում է ուղղակի իր որջը և քնում այնտեղ
մինչև գարնան բացւելը: Այսպիսով տեսնում
ես՝ իրենց գոյնով յարմարւում են իրենց բնա-
կած տեղին ոչ միայն փոքրիկ ու թոյլ կենդա-
նիները, այլ և մեծերը ու ուժեղները, ոչ միայն
բոյսերով կերակրող, այլ և մսով կերակրող
կենդանիները:

Երբ որ հօրեղբայրը իր խօսքը վերջացրեց,
Ռուբէնը, որ իր ամբողջ ուշադրութիւնը լարած
լսում էր, հարցրեց. «Հօրեղբայր, այդ յարմա-
րութիւնն ունեն միայն մեր երկրի կենդանի-
ները, թէ միւս երկիրների կենդանիներն էլ այդ
նոյնը կարող են ունենալ»:

— Ռուբէն, որպէսզի իմանանք, թէ այլ եր-
կիրներում կենդանիները ինչպիսի գոյն ունեն,
դրա համար պէտք է մտքով մի ճանապարհոր-
դութիւն անենք դէպի հեռաւոր երկիրները: Հէնց
այդպէս էլ անենք: Ամենից առաջ գնանք դէպի
հիւսիս, այսինքն դէպի Մոսկւա, Պետերբուրգ:
Երևի դու լսած կըլինես այդ քաղաքների մասին,
դրանք Ռուսաստանի մայրաքաղաքներն են, այդ
քաղաքներում այնպիսի սարսափելի ցրտեր են

անում, որ մարդիկ տարւայ մեծ մասը ցրտից պաշտպանւելու համար հաղնում են շարունակ մուշտակներ. մեր ձմեռային վերարկուները, որոնց ծանրութիւնից մենք միշտ գանգատուում ենք, այնտեղ մեզ շատ բարակ կերևան: Բայց եթէ մենք մեր ճանապարհը շարունակենք կրկին դէպի հիւսիս, այն ժամանակ կըհանգիպենք այնպիսի երկիրների, ուր տարւայ երեք քառորդ մասը գետինը ձիւնով է ծածկւած լինում, իսկ էլ աւելի հիւսիսում արդէն գետինը ամբողջ տարին ձիւնից չի ազատուում. այնտեղ թէ դաշտերը, թէ ձորերը և թէ լեռները շարունակ ձիւնապատ են լինում: Ինչ խօսք, իհարկէ, որ այդպիսի երկիրներում չեն կարող ապրել այն բոյսերը, որ դու այստեղ, մեր գիւղում տեսնում ես, և ի՞նչպէս ապրեն. չէ՞ որ ձմեռը, երբ գետինը ձիւնով ծածկւում է, սրանց մեծամասնութիւնը չորանում - ոչնչանում է, իսկ մի մասն էլ քնի մէջ է մտնում և սպասում գարնան, որ արթնանայ:

Այստեղ Ռուբէնը ընդհատում է հօրեղբօր խօսքերը.

«Հօրեղբայր, մի՞թէ այնտեղ բոյսեր չըկան»:

— Ոչ, կան, — պատասխանում է հօրեղբայրը, բայց շատ հասարակ, այն է մամուռներ և քարաքոսներ: Մամուռը դու ճանաչում ես, իսկ քարաքոսը գիտես ո՞րն է. մեր հին գերեզմանա-

տանը դու նկատել ես, չէ՞, որ գերեզմանաքարերը ծածկւած են մի տեսակ դեղնաւուն, երբեմն էլ կարմրաւուն բանով -- ահա դրանք են հէնց քարաքոսները: Ուրեմն միայն այդ ողորմելի բոյսերն են աճում այդ միշտ ձիւնով ծածկւած երկիրներում. եթէ բոյսերը դրանք են, ուրեմն կարող ես պատկերացնել քեզ արդէն այնտեղի կենդանիներին: Պարզ է, ի հարկէ, որ այնտեղ յորեք չեն կարող լինել, չէ՞ որ նրանք կերակրւում են մեծ մասամբ հատիկներով. չեն կարող լինել երգեցիկ թռչուններ, որովհետև սրանց մեծ մասը կերակրւում է ծառերի վրա ապրող թրթուռներով, միջատներով. չեն կարող լինել նաև այնպիսի կենդանիներ, որոնք խոտերով են կերակրւում: Եթէ այդպէս է, այնտեղ ուրեմն, պէտք է շատ քիչ կենդանիներ լինեն. բայց այդ քիչ կենդանիների մէջ կարող ենք հանդիպել մենք, գիտես, արջերի, նապաստակների և բուերի.

— Բուերի՞, — հարցրեց Ռուբէնը:

— Այո, բուերի. բուն մի թռչուն է, որ ապրում է առհասարակ անտառներում և աւերակներում. կերակրւում է առհասարակ փոքրիկ թռչուններով և մկներով. ցերեկները քնում է, իսկ գիշերները դուրս գալիս իր որսն անելու, և ահա հէնց այդ ժամանակ լսում է նրա սարսափելի կռանչը՝ «բո՛ւ», որից և ստացել է նա

իր անունը: Նրա գոյնը գորշ է, և երբ նա ցերեկները քնում է աւերակների, ժայռերի կամ հաստաբուն ծառերի ձիւղերի վրա, միանգամայն աննկատելի է լինում իր թշնամիներից:

— Ուրեմն այդ թռչունն է, որ գիշերները շարունակ «բո» է կանչում. երէկ գիշեր անկողնումս պառկած ժամանակ համարում էի ես նրա զգւելի կոանչը. օ՜հ, երբեմն նա ինձ վախեցնում է:

— Բայց թողնենք այժմ բըւին. ես նրա մասին քեզ մի այլ անգամ աւելի մանրամասն կը պատմեմ. իսկ այժմ տեսնենք այդ ցուրտ երկիրներում արջերը, նապաստակները և բըւերը ի՞նչ գոյն ունին: Մեր երկիրներում, ինչպէս տեսնեք, դրանք առհասարակ գորշ գոյն ունեն, որով և աննկատելի են դառնում որը իր թըշնամիներից և որն էլ թէ թշնամիներից և թէ որսերից: Սակայն հեռաւոր հիւսիսում, այդ սպիտակ երկրում, եթէ նրանք դարձեալ գորշ գոյն ունենան, խօսք չըկայ, որ իսկոյն աչքի կարող են ընկնել նոյն իսկ հեռւից և այդպիսով մի կողմից զոհ կերթան թշնամիներին, միւս կողմից էլ որս չեն կարողանայ գտնել և քաղցից կըմեռնեն: Ահա այդ իսկ պատճառով էլ այնտեղի կենդանիները սպիտակ գոյն են ստացել. սպիտակ են արջերը, սպիտակ են նապաստակները, սպիտակ են բըւերը. այդպէս է հիւսիսում, ձիւնա-

պատ երկիրներում: Այժմ դառնանք այնտեղից և գնանք դէպի հարաւ, այսինքն դէպի տաք երկիրները, այն երկիրները, ուր երբեք ձիւն չի գալիս, ուր ձմեռը նմանում է մեր ամռան կամ շատ-շատ մեր զարնան, ուր գետինը տարին տասնեակերկու ամիս ծածկւած է լինում թաքմ խոտերով ու պէս-պէս ծաղիկներով: Ահա այնտեղի խիտ և շարունակ կանաչ անտառներում ու դաշտերում վխտում են հազար ու մի տեսակ թռչուններ, դադաններ և միջատներ և ինչպէս սպիտակ հիւսիսում կենդանիները սպիտակ գոյն ունեն, այնպէս էլ կանաչ հարաւում թըռչունների և միջատների մեծ մասը կանաչ են, աննկատելի մնալու համար: Թուրքիայում, որ մեծ մասամբ կանաչ գոյն է ունենում, այդ երկիրների թռչուն է Ճիշտ է, այնտեղ ապրում են նաև պէս-պէս գոյներ ունեցող թռչուններ ու միջատներ էլ, բայց պէտք է իմանաւ, որ այնտեղի ծառերը և թփերը շարունակ ծածկւած են լինում տեսակ-տեսակ գոյների մեծ-մեծ ծաղիկներով, այնպէս որ նրանք այդ ծաղիկների արանքում նոյնպէս աննկատելի են մնում: Այդպէս է կանաչ կամ, աւելի ձիշտ, գունազեղ երկրում: Բայց կան դեռ ևս մի տեսակի երկիրներ էլ, դա աւազների երկիրներն են, որ կոչւում են անապատներ: Օ՜հ, այնտեղ ոչ մի գեղեցիկ բան չըկայ, ուր նայում ես աւազ ես տեսնում, խանձւած,

դեղինած աւազ. խանձաժ, որովհետեւ արեւը շա-
րունակ կրակ է թափում. այնտեղ գետինը այն-
քան տաք է լինում, որ եթէ ձուն դնես վրան,
մի քանի րոպէում արդէն կըխաշւի: Երբեմն
տեղացող անձրեւն էլ բոլորովին չի գո-
վացնում գետինը, որովհետեւ ջուրը իսկոյն կամ
գոլորշիանում է և կամ ծծւում ներս, չէ որ
աւազի վրա ջուրը չի կանգնում: Ահա այդ դե-
ղին աւազները երկրում ապրում են մի շարք
կենդանիներ, որոնց մէջ աչքի են ընկնում ուղ-
տը և առիւծը: Ուղտ տեսել ես դու արդէն, ան-
ցեալ շաբաթ յիշում ես՝ այստեղով անցնում էր
ուղտերի մի կարաւան, իսկ առիւծի անունը
անպայման լսած կըլինես. նրան կենդանիների
թագաւոր են անւանում, որովհետեւ նա բոլոր
կենդանիներից թէ ամենաուժեղը, թէ ամենա-
ճարպիկը և թէ ամենագեղեցիկն է: Գիտե՞ս, նա
մեր կատուի ազգակիցներիցն է և իր մարմնի
կազմածքով բոլորովին նման է նրան. և ինչ-
պէս որ կատուն դարան է մտնում ու երբ մոկ
է տեսնում, վրան է յարձակում և իսկոյն ճան-
կում, այնպէս էլ առիւծը, այդ մեծ կատուն իր
որսը բռնում է դարան մտնելով. բայց նրա որ-
սերը մկներ չեն, այլ ամեն տեսակի կենդանի-
ներ, օրինակ, ձի, ուղտ, գայլ, արջ, մի խօսքով
ամեն բան. այո, նա ոչ ոքից չի վախենում, իր
թաթի մի հարւածով նա ջարդում է նոյն իսկ

ամենամեծ կենդանու մէջքի ոսկորները և ցած
գլորում, որից յետոյ սկսում է իր ուժեղ ատամ-
ներով պատառ-պատառ անել: Ահա այդ ուժեղ
կատուն ունի դեղին գոյն, դեղին գոյն ունի,
ինչպէս գիտես, նաև ուղտը: Ուրեմն, դեղին եր-
կիր, դեղին կենդանիներ: Այսպիսով տեսանք,
որ մեր երկրի կենդանիները իրենց գոյնով
յարմարւած են իրենց շրջապատի գոյնին. տե-
սանք նոյնպէս, որ նոյն ձևով յարմարւած են
նաև թէ սպիտակ հիւսիսում, թէ գունագեղ հա-
րաւում և թէ դեղին անապատներում:

Հօրեղբայրը այստեղ վերջացած համարեց
իր բացատրութիւնը՝ կարծելով, թէ Ռուբէնը
արդէն այն համոզումը կազմեց, որ ամեն տեղ
կենդանիները իրենց գոյնով յարմարւած են ի-
րենց բնական վայրին: Բայց ոչ: Ռուբէնը, որ
ամենայն ուշադրութեամբ հետևում էր հօրեղ-
բօր բացատրութիւններին, լսելուց յետոյ ցոյց
չըտւեց, թէ իրեն համար այդ հարցը բոլորովին
պարզւել է: Եւ իրօք, նրա դէմքի վրա նկատելի
էին դեռ կասկածանքի նշաններ, որը և արտա-
յայտեց.

— Հօրեղբայր, եթէ այդպէս է, հապա ի՞նչ-
ու մեր ոչխարները, այծերը, ձիերը, կովերը,
հաւերը, մի խօսքով մեր բոլոր ընտանի կեն-
դանիները այդպիսի յարմարաւոր գոյներ չու-
նեն: Նրանց մէջ կան և սպիտակներ, և կար-

միւրներ, և սևեր, և չնայած դրան, նրանք բոլորն էլ ապրում են միասին. չէ՞ որ նրանք իրենց գոյնով չեն յարմարում իրենց շրջապատին:—

Այս ասելով Ռուբէնը մատով ցոյց տուեց հեռու ընկած բարձր բլուրների վրա արածող հօտերը, և իրօք, այնտեղ երևում էին զանազան գոյնների ոչխարներ, կովեր, ձիեր, որոնք նոյն իսկ շատ հեռուից կարող են գոյնով իրենց մատնել:

Ռուբէնի այս հարցը միանգամայն անսպասելի էր հօրեղբօր համար. որովհետև չէ՞ որ այդ հարցը շօշափում էր արդէն գոյների առաջանալու ընթացքը. այնպէս որ հօրեղբայրը այժմ պիտի բացատրէր, թէ ինչպէս է եղել որ ձիւների աշխարհում առաջացել են սպիտակ կենդանիներ, անապատներում՝ դեղին և այլն, որովհետև միայն այդ ճանապարհով կարող էր նա բացատրել ընտանի կենդանիների զանազան ու անյարմար գոյներ ունենալը:

— Ռուբէն, — ասաւ հօրեղբայրը, — ես այդ մասին սկզբում մտազիր չէի քեզ որևէ բան ասել, բայց քանի որ ինքդ կամեցար, ուստի կասեմ այդ էլ, միայն պէտք է մի քիչ հեռուից սկսեմ:

Մենք, որպէսզի ապրենք, պէտք է ունենանք մի շարք անհրաժեշտ բաներ, չէ՞. այսպէս, օրինակ, ուտելու հաց կամ կերակուր, խմելու ջուր, հագնելու շոր և բնակելու տուն,

հակառակ դէպքում մենք քաղցից կամ ծարաւից կը մեռնենք և կամ ցրտից, չափազանց տաքից և այլ զանազան վտանգաւոր բաներից կը վնասուենք, կը հիւանդանանք ու կը մեռնենք: Ինչպէս որ մենք ենք, ճիշտ այնպէս էլ բոլոր կենդանիները, նրանք էլ ապրելու համար պէտք է ունենան մի շարք անհրաժեշտ բաներ: Օրինակ հէնց այս թռչունը (ցոյց տալով սպանած լորը) տես ինչպէս դեր է, ինչպէս երևում է լաւ կերակուր է ունեցել, որ և կերել չաղացել է: Իսկ եթէ մեր դաշտերում հատիկներ չըլինէին, այն ժամանակ ինչ ես կարծում, ինչ պիտի անէր այս խեղճը. պարզ է, ի հարկէ, նա կամ պիտի մեռնէր և կամ պիտի թռչէր այլ երկիր: Այդպէս և այն բոլոր թռչունները, որոնք կերակրւում են միջատներով. եթէ յանկարծ մի այնպիսի բան պատահի, որ մեր երկրում բոլոր միջատները ոչնչանան, նրանք ևս կամ պիտի մեռնեն, կամ պիտի դնան այլ երկիրներ: Բայց միայն կերակուրը չէ, որից զրկելով նրանք կարող են ոչնչանալ, այլ և կան այլ բաներ ևս, որոնք դարձեալ նոյնքան անհրաժեշտ են կեանքի համար, որքան կերակուրը. օրինակ, եթէ մենք հաց ունենանք, բայց ջուր չունենանք կամ ցրտից պաշտպանւելու համար շորեր չունենանք, չէ՞ որ կըլին կը մեռնենք: Ծիշտ այդպէս էլ բոլոր կենդանիները, Բայց բանը նրանումն է, որ ամեն

մի կենդանու չի աջողում գտնել կեանքի համար անհրաժեշտ բոլոր բաները, և այդ անա թէ ինչու: Լորը, ինչպէս արդէն տեսել եմ, գարնանը գալով մեզ մօտ ձւեր է ածում և վրան թուխս նստում. անցնում է մի որոշ ժամանակ և ձւերից դուրս են գալիս ձագուկները, որոնց նա մեծացնում է ճիշտ այնպէս, ինչպէս մեր հաւերը: Լորը ածում է սովորաբար 8, բայց երբեմն էլ աւելի թուով ձւեր, այնպէս որ մի զոյգ լորը (զոյգ եմ ասում, որովհետեւ մէկը արու եմ վերցնում, որ ձւեր չի ածում,) առաջին տարին կարող է առաջ բերել 4 զոյգ լոր, որոնք մայր զոյգի հետ միասին կը կազմեն 5 զոյգ. հետեւել տարին այդ 5 զոյգը նոյն ձևով բազմանալով՝ կը դառնայ 25 զոյգ, երրորդ տարին՝ 125, չորրորդ տարին՝ 625, հինգերորդ տարին՝ 3125 զոյգ. այդ դեռ հինգերորդ տարին, իսկ եթէ շարունակենք նոյն ձևով մինչև 100, այն ժամանակ զիտէս ինչպիսի թիւ կը ստացւի, օ՛հ, այդ թիւը մենք այլ ևս կարգալ չենք կարողանայ. դեռ աւելին կասեմ, նրանք այնքան շատ կը լինեն, որ կը ծածկեն երկիրս այն չափ, որ այլ ևս անկարելի կը լինի շարժւել: Սակայն այդպիսի դէպք երբէք տեղի չի ունեցել և երբէք էլ չի կարող տեղի ունենալ: Բայց միայն լորերը չեն, որ այդքան կարող են բազմանալ, այդպէս են նաև այլ կենդանիներ, օրինակ հէնց նապաստակը: Սա տարե-

կան 3—4 անգամ ձագեր է բերում և ամեն անգամ 2—5 ձագ, բացի դրանից մարտին ծնածը կարող է ամառայ վերջը իր հերթին կրկին ձագեր հանել, այնպէս որ եթէ բոլոր ծնածները ապրեն՝ մի զոյգից մի քանի տարւայ ընթացքում կարող են մի քանի միլիոն նապաստակներ առաջանալ. այդ դեռ մի զոյգից, այն ևս մի քանի տարւայ ընթացքում, իսկ հազարաւոր զոյգերից ինչքան կարող են առաջանալ մի քանի տասնեակ տարիների ընթացքում: Անպայման անթիւ, անսահման. այն ժամանակ արդէն, ինչպէս լորերի մասին ասացի, նրանք կը լցնեն ամբողջ աշխարհս բերնէ բերան, սակայն այդպիսի բան ոչ ոք մինչև այժմ դեռ չի տեսել և երբէք էլ չի տեսնի: Այդպէս և փոքր կենդանիները. մորեխը աշնան վերջը ածում է 70—100 ձու, ուրեմն մի զոյգ մորեխից կարող է առաջանալ 35—50 զոյգ, երկրորդ տարին՝ 2000—2500, երրորդ տարին արդէն հարիւր հազարներ. այդ դեռ երրորդ տարին, հապա տասներորդ տարին ինչ կը լինի. ի հարկէ այն, որ նրանք այնքան կը շատանան, որ կաւերեն ամենայն ինչ, թէ դաշտ, թէ անտառ, թէ այգի, այնպէս որ այլ ևս կանաչ բան չի երևայ մեր շրջապատում, այնուհետեւ, պարզ է, որ բոլոր խոտակերները սովամահ կը լինեն, իսկ դրանից յետոյ էլ կ'օջախան բոլոր մսակերները. մի խօսքով կը պատահի

մի սարսափելի աղէտ, բայց այդպիսի բան երբէք չի եղել և չի էլ լինի: Կան նոյն իսկ այնպիսի կենդանիներ էլ, որ ոչ թէ հարկւրաւոր ձևեր են ածում, այլ հազարաւոր, տասնեակ հազարաւոր: Բայց կարիք չըկայ դրանց վրա դարմանալու, որովհետև կան նաև այնպիսիները, որոնք միլիոններով են ձևեր ածում, արանք արդէն մի երկու տարում կըլցնէին ողջ աշխարհը: Այժմ եթէ թողնենք այդ չափից դուրս շատ ձու ածողներին կամ ձագ բերողներին և դառնանք մի-մի ձագ բերողներին, կըտեսնենք, որ դրանք նոյնպէս եթէ բոլորն էլ ապրեն, կըլցնեն ողջ աշխարհը, միայն այն տարբերութեամբ, որ այդ տեղի կունենայ մի քիչ աւելի երկար ժամանակում: Հարց է առաջանում, ինչու հապա այդպէս չի լինում: Մի շատ հասկանալի պատճառով. նրանց մեծ մասը մեռնում ոչնչանում է: Ինչո՞ւ: Որովհետև բնութիւնը ամեն մէկին ցոյց է տալիս իր չափը և եթէ մէկն ու մէկը փորձում է դուրս գալ իր չափից, իսկոյն և եթ ստանում է իր արժանի պատիժը, և այդ կատարւում է շատ հասարակ ձևով: Ամեն մի կենդանի ունի իր բազմաթիւ թշնամիները և հէնց որ բազմանում է մի կենդանական տեսակ, իսկոյն սկսում են բազմանալ նաև նրա թշնամիները և անգուլթ կերպով հալածել նրան: Օրինակ, երբ նապաստակները շատանում են, շատանում են

անմիջապէս և նրանց թշնամիները, իսկ թշնամիներ նապաստակները ունեն, ինչքան կուգես: Միւս կողմից էլ, ինչքան նապաստակները շատանում են, այնքան էլ սկսում է քանալ նրանց սնունդը, և այդպիսով մի մասը թշնամիներից է կուլ գնում, միւս մասն էլ քաղցի, ցրտի և այլ պատճառների է դո՞ գնում, այնպէս որ վերջ ի վերջոյ մնում են դարձեալ մտաւորապէս այնքան նապաստակներ, որքան նախորդ տարին: Հարց է առաջանում, ինչպիսի նապաստակները կըմնան. արդեօք նրանք, որ թոյլ են առհասարակ, այսինքն լաւ վազել չեն կարողանում, հիւանդոտ են, կերակուր գտնելու գործում անշնորհք են, թէ՛ նրանք, որոնք համեմատաբար աւելի արագ են վազում, առողջ են, գիտեն կերակուր ձեռք բերելու միջոցները: Սօսք չըկայ, իհարկէ, որ միայն վերջին տեսակները: Այսպիսով, ուրեմն, ժամանակի ընթացքում բոլոր թոյլերը կըմեռնեն և կըմնան միայն ուժեղները. որոնք և կապրեն ու սերունդ կառաջացնեն: Ճիշտ այս նոյն բանն է տեղի ունենում նաև բոլոր միւս կենդանիների վերաբերմամբ. ամեն տեղ էլ թոյլերը մեռնում են, ուժեղները մնում ու սերունդ առաջ բերում: Բայց միայն կենդանիներն չեն այդպէս. այդպէս են նաև բոյսերը: Ուրեմն կեանքը մի կուի է, մի սարսափելի կուի, ուր ամեն մի բոյս մի-

լիօնաւոր արարածներ, կենդանիներ թէ բոյսեր, ընկնում, ոչնչանում են: Այժմ, քանի որ մեզ համար պարզել է, որ կեանքը մի կռիւ է, ես ուզում եմ դառնալ արդէն մեզ հետաքրքրող խնդրին, այսինքն թէ՛ ինչպէս է եղել, որ կենդանիների մեծ մասը յարմարւել է գոյնով բնական վայրին: Դրա համար վերցնենք մի օրինակ. ենթադրենք թէ մեր այս դաշտերում ապրում են հարիւր լորեր, որոնցից 20 կարմիր գոյնի, 20 դեղին, 20 սպիտակ, 20 բոլորովին սև և 20 էլ գորշ գոյնի, և մենք դուրս ենք եկել որսորդութեան. ինչ ես կարծում մենք ամենից շատ ինչ գոյնի լորեր կորսայինք. մի՞թէ գորշ գոյն ունեցողներին, որոնք իրենց գոյնով միանգամայն նման լինելով հողին՝ անսկատելի են դառնում մեր աչքին, թէ՛ սպիտակ, կարմիր, դեղին կամ սև գոյն ունեցողներին, որոնք նոյն իսկ հեռից իսկոյն կարող են աչքի ընկնել: Սօսք չըկայ ի հարկէ, որ վերջին տեսակի լորերին մենք ամենից շատ կորսայինք: Ծիշտ մեզ նման կը վարւեն նաև ուրիշ որսորդները և լորերով կերակրւող կենդանիները, սրանք էլ ուրեմն կորսան ամենից շատ աչքի ընկնող գոյն ունեցողներին, այնպէս որ մի առ ժամանակից յետոյ 100 լորից կըմնան զլիաւորապէս գորշ գոյն ունեցողները և միւս գունաւորներից միայն մի քանի բախտաւորները. ահա սրանք մնալով ձւեր

կածեն և ձագեր կըհանեն: Հարց է առաջանում՝ նոր սերունդը մեծ մասամբ ինչ գոյն կունենայ: — Անկասկած, գորշ, չէ՞ որ շէկ ծնողներից ծնւում են առհասարակ շէկ և սև ծնողներից էլ սև զաւակներ. յիշիր Արփիկին և Նունիկին, որոնք երկուսն էլ շէկ են, որովհետև նրանց թէ հայրը և թէ մայրը շէկ են, կամ յիշիր սև Վարդանին, որի հայրը, որսորդ Պետրոսը՝ սև է:

Այստեղ Ռուբէնը ընդհատեց հօրեղբօրը. «Հօրեղբայր, Վարդանի քոյր Թամարիկը, որ շէկ է և ունի կապոյտ աչքեր, նա էլ նմանւել է իր մօրը, չէ՞»:

— Այո, պատասխանեց հօրեղբայրը, զաւակները երբեմն իրենց հօրն են նմանւում, երբեմն իրենց մօրը, բայց պատահում է, որ երբեմն էլ նմանւում են իրենց պապին, տատին կամ պապերի պապին, տատերի տատին: Ահա հէնց այդ պատճառով էլ ասացի, որ հետևեալ տարին մեր դաշտերի լորերի մեծ մասը գորշ գոյն կունենայ, քանի որ ձու ածող լորերի մեծ մասը գորշ գոյնի է եղել: Այլ գոյն ունեցողների մեծ մասը այդ տարին կըկին թշնամիներից կուլ կերթայ, այնպէս որ եթէ լորերի թիւը այդ տարի ենթադրենք թէ եղել է դարձեալ 100, որոնցից 30 գորշ գոյնի, իսկ 70 մնացած գոյների, ապա երբորդ տարին գորշ գոյն ունեցողների թիւը կըգառնայ արդէն 35, չորրորդ տարին՝ 40, հին-

գերորդ տարին՝ մի քիչ աւելի այնպէս որ վերջի վերջոյ կըմնան միայն գորշ գոյնի լորեր։ Այստեղից երևում է, որ այլ գոյն ունեցողները կեանքի կուռում իբրև թոյլեր մեռնում կորչում են, առանց սերունդ առաջ բերելու, իսկ գորշ գոյն ունեցողները, ընդհակառակը, իբրև ուժեղներ մնում են և սերունդ առաջ բերում։ Վերցնենք այժմ մի այլ օրինակ։ Հիւսիսային ցուրտ երկիրներում, դու գիտես արդէն, որ արջերը ունեն սպիտակ գոյն։ Այժմ ենթադրենք թէ այնտեղ գաղթել են այլ երկիրներից զանազան գոյների արջեր, օրինակ՝ սևաւուն, կարմրաւուն և սպիտակաւուն արջեր, և բոլորն էլ աշխատում են իրենց համար որս գտնել։ Սևաւուն և կարմրաւուն արջերը, խօսք չըկայ, որ այնքան էլ աջող կերպով որս անել չեն կարողանայ, որովհետև որսերը ձիւնապատ գետնի վրա նրանց իսկոյն կընկատեն և կըփախչեն նրանցից, մինչդեռ սպիտակաւունները, որոնք ամենից շատ յարմարութիւն ունեն որսերից աննկատելի մնալու, համեմատաբար աւելի շատ որս կըգտնեն, ուրեմն և աւելի լաւ կըկերակւեն։ Սպիտակաւունների մէջ էլ անշուշտ ամենից աջող որս կըգտնեն նրանք, ովքեր աւելի սպիտակ են, ասել է, ովքեր աւելի են նմանում ձիւնին։ Բայց միայն որս գրտնելու մէջ չէ, որ սպիտակաւունները կամ սպիտակները առաւելութիւն ունեն, նրանք մեծ

յարմարութիւն ունեն ազատելու նաև թշնամիների յարձակումներից, չէ՞ որ թշնամիները նրանց շատ դժարութեամբ կընկատեն։ Ահա այդ իսկ պատճառով էլ սևաւունները և կարմրաւունները կեանքի կուռում իբրև թոյլեր՝ հետզհետէ քչանալով—քչանալով բոլորովին կանհտանան, մինչդեռ սպիտակաւունները, ընդհակառակը, իբրև ուժեղներ, այսինքն իբրև աւելի աջող որսորդներ և թշնամիներից խուսափողներ՝ կըբազմանան և աւելի ու աւելի սպիտակ գոյն կընդունեն։ Այսպէս ուրեմն տեսնում ես, որ ինչքան էլ տեսակ-տեսակ գոյներ ունենան կենդանիները, վերջի վերջոյ կեանքի կուռում կըստանան այնպայման շրջապատին յարմարող գոյնը։ Այս բոլորից երևում է, որ կենդանիները յարմար գոյներ են ընդունել նախ թշնամիներից պաշտպանելու և ապա աջող կերպով սնունդ ձեռք բերելու համար։ Եթէ այդպէս է, ուրեմն, ընտանի կենդանիները, որոնց տէրերն են թէ կերակրում և թէ պաշտպանում թշնամիներից, ոչ մի կարիք չըպիտի ունենան յարմար գոյն ստանալու։ Այսպէս, օրինակ, մեր շների նախորդները եղել են մի քանի տեսակի գայլեր, որոնք բոլորն էլ ունեցել են գորշ գոյն, բայց հէնց որ մարդիկ ընտանեցրել են նրանց, այն ժամանակ առաջ են եկել ամեն գոյնի շներ, որովհետև ինչ գոյնի շուն էլ որ ծնւել է, կեան-

քի կուռում չի ոչնչացել, այլ մնացել ու իր գոյնի սերունդ է առաջացրել: Յաճախ մարդիկ իրենք են իրենց ընտրութեամբ զարկ տալ նորանոր գոյների առաջացման: Այժմ արդէն, Ռուբէն, կարծում եմ, որ կենդանիների գոյների գաղտնիքը քեզ համար պէտք է որ բոլորովին պարզված լինի: Սակայն չըմոռանամ ասել, որ աշխարհում ոչ մի լաւ բան չըկայ, որ չունենայ նաև իր վատ կողմերը. այդպէս և կենդանիների այդ յարմարաւոր գոյներ ունենալն էլ ինչքան էլ օգտակար է նրանց համար, այնուամենայնիւ ունի և իր վնասակար կողմը: Եւ ահա թէ ինչու: Կենդանիները, յարմարաւոր գոյներ ունենալով, թշնամիներին նկատած ժամանակ կարծում են թէ նրանք իրենց չեն տեսնում, այդ պատճառով էլ չեն փախչում: Հողի գոյն ունեցող շատ կենդանիներ այդ դէպքում նոյն իսկ կպչում են ամբողջ մարմնով հողին և այդպէս մնում բոլորովին անշարժ: Ծիշտ է, ի հարկէ, այդ բանը նրանց յաճախ օգնում է և նրանք ազատում են վտանգից, բայց և երբեմն տեղի է ունենում նաև հակառակը, որովհետեւ կան երկու տեսակի կենդանիներ, մի տեսակի կենդանիները կերակուրը գտնում են տեսողութեան միջոցով, այսինքն աչքով, իսկ միւս տեսակինը՝ հոտառութեամբ, այսինքն քթով: Այսպէս օրինակ, մարդս, բոլոր թռչունները, կատուն և

իր ազգակից առիւծը, վագրը և այլն կերակուրը գտնում են գլխաւորապէս աչքի միջոցով, իսկ շունը, գայլը, աղւէսը, խոզը և այլն մեծ մասամբ քթով: Երևի դու տեսած կըլինես, թէ ինչպէս շունը մութ տեղը հոտառելով կարողանում է գտնել իր ցանկացած իրը, մինչդեռ մարդս այդ դէպքում ճրագի կամ մոմի կարիք է զգում: Եթէ այդպէս է, ուրեմն շան, գայլի, աղւէսի և այլն համար որսի այս կամ այն գոյն ունենալը այնքան էլ մեծ նշանակութիւն չըպիտի ունենայ, որովհետեւ նրանք առանց որսին աչքով նկատելու կարող են նոյն իսկ հեռւից հոտառելով մօտենալ նրան, իսկ եթէ այդ դէպքում որսը ենթադրի, թէ իր գոյնի շնորհիւ աննկատելի կըմնայ և այդ պատճառով չի փախչի, խօսք չըկայ, որ չարաչար կըսխալւի: Յաճախ է պատահել, որ աղւէսը այդ ձևով մօտեցել է լորի ճուտերին և բոլորին էլ առանց բացառութեան մաքրազարդել: Մինչդեռ եթէ նրանք իրենց գոյների վրա վստահ չըլինէին, նկատելով աղւէսի մօտենալը՝ իսկոյն կըփախչէին այս ու այն կողմը և երևի այդպիսով նրանց մի մասը կազատէր: Որսորդները ի նկատի առնելով շների այդ յատկութիւնը՝ որսի գնալիս վերցնում են նաև նրանց, և նրանց միջոցով են նոյն իսկ թփերի խոտերի արանքից որսերը գուրս հանում: Եթէ այսօր մենք մեզ հետ շուն ունե-

նայինք, երևի մինչև այժմ բաւական թւով լոր
որսած կըլինէինք: Սակայն յարմարաւոր գոյ-
ները այդ վնասակար կողմը այնքան աննշան է
ուած օգուտները համեմատութեամբ, որ նոյն
իսկ կարելի է աչքի չառնել էլ: Եւ իսկապէս,
եթէ այդպէս չըլինէր, նրանք երբեք էլ չէին
կարողանայ առաջ գալ:

0008278

2013 6380

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0008278

«ՀԱՍԿԵՐԻ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1. Հեղ. Մելիք-Հայկազեան, Բսան օր գետնի տակ	20 կ.
2. Օսկար Ուայլդ, Պրինցն ու ծիծեռնակը . . .	20 »
3. Ստ. Լիսիցեան. Քաջ ճամփորդներ	25 »
4. Աթ. Խնկոյեան. Գիւղացին ու արջը . . .	25 »
5. Ստ. Լիսիցեան. Քաջ զինուորներ, պիես . . .	8 »
6. Ռ. Պատկանեան. Չախու	20 »
7. Ստ. Լիսիցեան. Սոված Գայլը	10 »
8. Կլաւդիա Լուկաշեւիչ, Քեռի Մկօ	20 »
9. Կարլ Էվալդ. Երկիրն ու գիսաստղը	12 »
10. Կապուան. Ֆիօրէ փերին, Ասեղ	12 »
11. Իւանովիչ. Աւօհնց Ստեփանը	20 »
12. Կ. Լուկաշեւիչ. Ծաղիկների մէջ	12 »
13. Աթ. Խնկոյեան. Աղւէսն ու արջը	20 »
14. Կենդանիների գոյները	15 »

ԳԻՆՆ Է 15 Կ.

Դիմել՝ գրավաճառներին, կամ Թիֆլիս՝ Редакция
„АСКЕРЪ“

